

variantele consemnate de *deteriores* și acceptate de Reis. El transcrie astfel la § 14 *omnes sunt* ca în G ω, nu *sunt omnes* ca în EV, la § 15 *certum quod* ca în majoritatea mss. nu *certum quid* ca în φ, la § 19 *et qui* ca în mss. bune, nu *qui et* ca în câteva *deteriores*, iar la § 25 *uidemus* ca în GEV etc., nu *uidimus* ca în φ. Avînd de ales între variantele mss. și cele oferite de scholii sau de autorii antici care citează pasaje din *Pro Archia*, H. Kasten, spre deosebire de P. Reis, se oprește întotdeauna la lecțiunile mss. El scrie la § 19 *saxa et*, nu *saxa atque* ca Quintilian, la § 25 *sub ea condicione*, nu *sed ea condicione* ca scholiile, iar la § 26 *illis libellis* și *ac nominari*, renunțînd la variantele lui Ammianus Marcellinus *in his libellis* (Reis adoptă aici conjectura lui Madvig, *in iis libellis*) și *ac se nominari*.

Acolo unde este necesar să se modifice textul păstrat de mss. se remarcă siguranța cu care alege Kasten între diferitele conjecturi propuse. La § 10 de pildă, considerăm mai interesantă conjectura lui Gaffiot, *grauatim*, acceptată de Kasten, decît cea a lui Stuerenburg <non>*grauate*, adoptată de Reis. De asemenea soluția asupra căreia se oprește Kasten la § 21 (*ecferuntur* sugerat de același Stuerenburg) pare mai atrăgătoare decît cea pe care o găsim la Reis (*sic feruntur*). O mențiune specială se cuvine conjecturilor originale propuse de H. Kasten, cu toate că nici una dintre ele nu credem că se impune. Cele de la § 5 (*sed [et] iam hoc* și *uirtutis <gratia>*) nu par necesare. Textul mss., transcris fără nici o intervenție de F. Gaffiot, este corect și inteligibil. Conjectura de la § 28, *adoptau* (*adortau* GV, *adorau* Schol. etc.) îi atribuie lui *adopto* un sens, apropiat de cel al lui *adhortor*, pe care nu pare să-l fi avut niciodată. Singurele exemple care s-ar putea cita în favoarea acestei valori sînt o glosă suspectă, un pasaj corupt din Plaut (*Truc. 859*) și o conjectură la Ov., *Fast. 4, 880* (cf. *Thes. L. L. s.u.*). Cu aceeași rezervă trebuie privite și câteva dintre conjecturile pe care Kasten le introduce în text urmînd exemplul editorilor mai vechi. Credem astfel că Gaffiot are dreptate atunci cînd refuză să corecteze variantele mss. la §§ 9 *in nomen* (Kasten: *in nomine*), 16 *adulescentiam agunt* (Kasten: *acunt*), 24 *illi ars illa* (Kasten: *Ilias illa*), 31 *isque est eo numero* (Kasten: *estque ex eo numero*). Pe de altă parte, în câteva pasaje ar fi fost de preferat să se adopte lecțiunile mss. mai bune, § 9 *uidemus* G în loc de *habemus* E, § 14 *exsilia* ψ în loc de *exsili*, § 23 *eandem* G în loc de *eodem*. Aparatul critic nu diferă mult de cel al lui Reis. Este evident că H. Kasten s-a străduit să simplifice și să modernizeze aparatul ediției anterioare, renunțînd la unele conjecturi mai vechi și introducînd altele mai recente.

Volumul se încheie cu un « Index nominum et rerum aliquot memorabilium » care nu a suferit decît modificări superficiale.

Liana Lupaş

M. TVLLIVS CICERO, *Orationes selectae*, vol. II (56 + 32 p), vol. III (52 + 14 p), Altsprachliche Textausgaben, Sammlung Klett, Stuttgart.

Din colecția de texte antice publicată de editura Ernst Klett din Stuttgart cunoaștem 2 volume cuprinzînd o antologie din principalele discursuri ciceroniene: vol. al II-lea al acestei colecții, apărut sub îngrijirea Dr. Niels Wilsing și conținînd fragmente din discursurile *Pro Roscio Amerino*, *De lege agraria*, *Pro Sestio*, *Orationes Philippicae*, și vol. al III-lea, publicat de Dr. Walther Sontheimer, cu pasaje alese din discursurile *In Verrem*, *De imperio Cn. Pompei*, *De provinciis consularibus*, *Pro Milone*.

Cum din această colecție nu am avut la îndemînă decît aceste 2 volume, și cum în publicațiile consultate nu am găsit făcută nici o mențiune, semnalăm că nu cunoaștem planul general al colecției, că nu știm dacă se ocupă numai de proza literară latină sau dacă are în vedere și publi-

care de antologii poetice sau filozofice. Probabil că în primul volum, de care nu dispunem, editura și-a expus planul și scopul urmărit.

Judecând după pasajele alese și după notele prezentate, avem de-a face cu o bună ediție școlară, nu prea dezvoltată, dar îngrijit lucrată. Adresându-se elevilor de liceu și nu specialiștilor, colecția nu are aparat critic.

Din comparația textelor alese cu cele publicate în ed. Teubner rezultă unele deosebiri, ceea ce ne îndreptățește să afirmăm că autorii n-au reprodus întocmai textele din edițiile mai vechi Teubner, deși ei nu menționează lecțiunile de text noi pe care le propun. Se pare că în interesul de a face cit mai accesibil cititorilor textul latin editorii au adoptat lecțiunile de text cele mai comode, precum și ortografia obișnuită în astfel de antologii. De pildă, acuzativul plural de la temele vocalice de la declinarea a III-a este scris întotdeauna *-es*, față de ed. Teubner, care menține, desigur conform manuscriselor, grafia cu *-is*, de asemenea se scrie *vulnus*, față de *volnus*, din ed. Teubner, *cognoverunt*, forma gramaticală, acolo unde ed. Teubner menține forma uzuală *cognorunt*. Tendința de a ușura lectura textului original a mers pînă acolo încît numeralele nu sînt redată în cifre, ca în celelalte ediții, ci sînt scrise în litere. Fiind o ediție cu bucăți alese, în mod firesc editorii s-au văzut în fața unor pasaje ale căror prime cuvinte nu puteau fi înțelese fără pasajul imediat precedent, omis însă, și de aceea au socotit potrivit să le schimbe. De pildă, la pag. 37, vol. al III-lea în loc de *ceteros idem* autorii folosesc *omnes deos*, sau la pag. 34, vol. al III-lea, pag. 160, pentru a se preciza cine era acel *Gavius*, despre care s-a vorbit în pasajele anterioare, s-a adăugat *Gavius municeps Compsanus*.

De bună seamă, într-un spațiu atît de restrîns, nu se putea da decît un număr mic de fragmente. Remarcăm însă că aceste fragmente sînt alese cu grijă, dintre pasajele cele mai reprezentative ale discursurilor și sînt marcate printr-un titlu pus de autor care sintetizează ideea principală a fragmentului. N-am înțeles însă după ce criterii s-a aranjat succesiunea discursurilor, întrucît în cele două volume pe care le avem ele nu sînt rînduite nici după criteriul cronologic, nici după genul discursurilor: politice, judiciare etc. După părerea noastră succesiunea cronologică este cea mai nimerită, pentru că ne permite să urmărim evoluția atît în gîndirea scriitorului, cît și în forma artistică.

Notele explicative, numeroase și variate, sînt de un real folos pentru cititor, facilitîndu-i înțelegerea textului. Comentatorii, ori de cîte ori au avut prilejul, au căutat să redea atmosfera în care au fost scrise și rostite aceste discursuri. Reies din note (de exemplu notele referitoare la pasajele din *Orationes Philippicae*) luptele politice dintre diferiții conducători, poziția lui Cicero în mijlocul acestor lupte, realitățile istorice ale vremii. Pentru cunoașterea mai exactă a vieții și activității oratorului latin, vol. al III-lea cuprinde, într-un tabel cronologic, datele biografice și evenimentele cele mai importante din viața lui Cicero. Socotim că acest tabel este binevenit, dar credem că ar fi fost mai potrivit să se afile fie la sfîrșitul primului volum din opera lui Cicero, fie la volumul care încheie seria fragmentelor alese din opera acestui orator, constituind în felul acesta un rezumat al întregii lui activități politice și literare.

O atenție deosebită acordă comentatorii explicațiilor de limbă. Sînt lămurite în note problemele mai dificile de sintaxă și de morfologie, sînt date explicații în legătură cu vocabularul folosit de autor. De multe ori, pentru claritate, cuvintele și expresiile mai grele sînt traduse în limba germană. Nu lipsesc din note nici aprecieri asupra stilului specific ciceronian.

Notele sînt redactate într-un stil clar și precis, fără explicații de prisos, interesante și utile pentru cei preocupați să cunoască în original fragmente deosebite ca valoare estetică și istorică din autorii latini.

Socotim că această culegere își atinge scopul de a populariza cele mai reprezentative opere ale antichității.

Florica Demetrescu